

Paulina Rosalska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Liczebnik

1. Ogólna charakterystyka liczebników

Liczebniki są klasą leksemów, których podstawową funkcją jest wyrażanie oceny ilościowej. Pod względem gramatycznym jest to klasa bardzo niejednorodna, a w zależności od przyjętych kryteriów jej wyodrębnienia jej zakres może być różny. W klasyfikacjach gramatycznych opartych na założeniach semantycznych znaczna część leksemów zaliczanych do klasy liczebników pod względem czysto formalnym realizuje cechy przymiotników (np. *pierwszy*, *drugi*, *kilkukrotny*), rzeczowników (np. *setka*, *milion*), przysłówków (*samostrzeć*, *dwojako*), zaimków (*jeden* w kontekstach takich jak np. *Jeden pan o ciebie pytał.*) czy partykuł (*jeden* w kontekstach takich jak np. *Ty durniu jeden!*). Z kolei nowsze ujęcia oparte na kryteriach fleksyjnych i składniowych znacząco tę klasę zawężają.

Rozwój liczebników jako odrębnej kategorii gramatycznej był procesem w znacznym stopniu wspólnym dla całej słowiańszczyzny. W językach słowiańskich widoczny jest wyraźny podział liczebników na dwie grupy o różnych cechach morfologiczno-składniowych, co wynika z faktu, że wyrażenia odnoszące się do wartości 1–4 w prasłowiańszczyźnie pod względem składniowym zachowywały się jak przymiotniki, a wyrażenia odnoszące się do wartości 5–10 były rzeczownikami (Siuciak 2008: 12). Źródłem tego rozróżnienia upatruje się w ludzkich możliwościach percepcyjnych, a konkretnie w umiejętności subityzowania, czyli szybkiego i bezwysiłkowego określania liczebności zbiorów. Zdolność człowieka do subityzowania znacznie spada dla zbiorów liczących od pięciu elementów wzwyż – określenie liczebności takich zbiorów wymaga umiejętności liczenia, czyli procesu mentalnego wymagającego wykorzystania abstrakcyjnego pojęcia liczby (por. Ifrah 1990; Rutkowski 2003).

2. Liczebnik w ujęciach semantycznych

Wiedza o historii rozwoju słów używanych do wyrażania oceny ilościowej zaważyła na tym, jak wyrażenia te były traktowane w najwcześniejszych opisach gramatyki języka polskiego. W opracowaniach z początku XIX wieku wyrażenia zaliczane dziś do klasy liczebników

opisywane były jako subkategoria imion. Dla przykładu Onufry Kopczyński wyróżnia grupę **imion liczbowych** (np. *dwa, trzy, cztery, pięć, sto, tysiąc*), nie została ona jednak potraktowana przez autora jako osobna kategoria gramatyczna, a biorąc pod uwagę różnorodność kryteriów, na podstawie których wyodrębniono pozostałe grupy imion, oraz ich wewnętrzne formalne i semantyczne zróżnicowanie, trudno tu mówić o jakiegokolwiek konsekwentnej kategoryzacji. W oparciu o cechy formalne wyrażenia *jeden, jedna, jedno, dwaj, dwie, dwa, trzech, trzy, czterej, cztery* Kopczyński zalicza do przymiotników, natomiast *pięć, sześć, siedm* „i wszystkie dalsze” są według niego rzeczownikami rodzaju nijakiego (Kopczyński 1817: 68–69).

Zarówno starsze, jak i nowsze propozycje wewnętrznego uporządkowania klasy liczebników mają swoje źródło w klasyfikacjach tej części mowy, które w gramatykach języka polskiego pojawiły się jeszcze w XIX wieku, a które wywodzą się z gramatyki łacińskiej. Antoni Małecki definiuje tę klasę następująco:

Liczebnikami (nomina numeralia) nazywamy wyrazy, służące na oznaczenie ilości, czyli liczby osób lub rzeczy, np. czy jest ich dwie, trzy, więcej jeszcze, czy tylko jedna? – albo czy jest to rzecz w porządku pierwsza, druga, trzecia, czy jeszcze dalsza, itd. (Małecki 1863: 117).

Małecki dzieli wszystkie liczebniki na **oznaczone** i **nieoznaczone**. Te pierwsze odnoszą się do konkretnej liczby (autor zalicza do tej podgrupy m.in. wyrażenia *dwa, trzy, sto, tysiąc, drugi, setny, sześćioraki*), drugie natomiast odnoszą się do wartości przybliżonej (np. *kilka, kilkoro, kilkanaście, kilkadziesiąt, kilka set, mało, wiele, ile, tyle, siła, ćma*). Z tym podziałem krzyżuje się podział na liczebniki **główne** (właściwe, cardinalia), które „najwłaściwiej przedstawiają istotę liczebnika i [...] od nich dopiero wszystkie inne mniej więcej pochodzą” (np. *jeden, dwie, czterej, jedenaście, dwadzieścia, sto, tysiąc*) (Małecki 1863: 117), a w ich obrębie autor wyróżnia podgrupę liczebników **zbiorowych**, które nazywa także **różnorodnymi**, „ponieważ tedy najzwyczaję się kładą, kiedy się mówi o rzeczach lub osobach różnego rodzaju albo też różnej istoty (np. *dwoje, oboje, obojgo, troje, trojgo, dziesięcioro, dwanaścioro, trzydzieści czworo*) (Małecki 1863: 18). Osobne grupy obok liczebników głównych stanowią liczebniki **porządkowe** (ordinalia), które „wyrażają miejsce w jakimś szeregu zajmowane przez rzecz lub osobę” (np. *drugi, wtory, trzeci, dziesiąty*) (Małecki 1863: 127), oraz liczebniki **wieloraki** (mnożne, multiplicativa), które „wyrażają jakąś mnogość albo rozliczność, części, sposobów, własności, rodzajów itp. wchodzących do składu rzeczy” (np. *dwoisty, troisty, pojedynczy, jednaki, dwojaki, trojaki*) (Małecki 1863: 128) i od których tworzone są **przysłowki liczebne mnożne** (np. *podwójnie, potrójnie, dwoiście, troiście, dwojako, trojako, kilkorako, wielorako, w dwójnasób, w trójnasób, w czwórnasób*). Małecki zauważa także, że opisywane w gramatykach łacińskich dwie kategorie, liczebniki **podziałowe** (distributiva) i **adverbia numeralia**, w języku polskim realizowane są jedynie przez konstrukcje analityczne, te drugie jednak fundują przymiotniki niemające łacińskich odpowiedników leksykalnych (np. *jednokrotny, dwukrotny, kilkokrotny, tylokrotny*).

W kolejnych gramatykach klasyfikacja ta była rozwijana i uszczegóławiana. Na przykład w „Gramatyce współczesnego języka polskiego” Henryka Gaertnera podział liczebników jest znacznie bardziej zhierarchizowany. Autor dzieli tę klasę leksemów według dwóch osi – z jednej strony na liczebniki **szczegółowe** (oznaczone) i **ogólne** (nieoznaczone), z drugiej strony

wyodrębnia „gatunki liczebników ze względu na sposób ograniczania zakresu rzeczowników” (Gaertner 1938: 159). Dwie główne kategorie to liczebniki **ilościowe** i **porządkowe** (np. *pierwszy, drugi, trzeci*). Te pierwsze dzielą się na **osobnicze** i **gatunkowe** (np. *jednaki, dwójaki, trojaki, kilkoraki*), z kolei w grupie osobniczych wyodrębnia autor liczebniki **łączne** i **posobne** (np. *jednokrotny, dwukrotny, trzykrotny, kilkakrotny*). Liczebniki łączne dzielą się na **częstkowe** (np. *pół, dwie trzecie*) i **mieszane** (np. *półtora, półtrzecia, półczwarta*), oraz **całkowite**, w obrębie których można wyróżnić liczebniki **główne** (np. *jeden, dwa, trzy, kilka*) i **zbiorowe** (np. *dwoje, troje, kilkoro*).

Najbardziej znany, bo utrwalony w gramatykach szkolnych, podział liczebników obejmuje siedem grup: **główne** (*trzy, pięć*), **zbiorowe** (*troje, pięcioro*), **porządkowe** (*trzeci, piąty*), **ułamkowe** (*pół, wierz*), **wielokrotne** (*trzykrotny, pięciokrotny*), **wieloraki** (*trojaki, pięcioraki*), **mnożne** (*potrójny*). Ponadto do wyrażania oceny ilościowej służą także wyrażenia w tym ujęciu traktowane jako **przysłówki liczebne** (*dużo, pełno, masę, trochę, mało, nieco, odrobinę*) oraz **zaimki liczebne**, które dzielą się na cztery grupy: **wskazujące** (*tylko, tyloraki, wszystkie*), **nieokreślone** (*kilka, ileś*), **pytające** (*ile?*), **przeczące** (*żaden*) (Klemensiewicz 1981: 58–60).

3. Liczebnik w ujęciach formalnych

W gramatykach przedwojennych i w części gramatyk powojennych (np. Bąk 1986; Strutyński 1997; Klemensiewicz 1981) zakres klasy liczebników wytycza semantyka. W nowszych opracowaniach pojawiają się próby wyznaczenia tej klasy na podstawie założeń formalnych. W klasyfikacji Zygmunta Saloniego (Saloni 1974, 1977; Saloni, Świdziński 1985) opartej na kryteriach fleksyjnych do klasy liczebników zaliczyć można jedynie te leksemy, które tradycyjnie opisywane były jako liczebniki główne i zbiorowe (wszystkie pozostałe spełniają warunki przynależności do innych klas gramatycznych). Liczebniki są tu definiowane jako leksemy, które mają kategorie fleksyjne przypadku i rodzaju, ale nie mają kategorii fleksyjnej liczby (Saloni 1977: 147; Saloni, Świdziński 1985: 95). Tak określone kryteria definicyjne każą wykluczyć z klasy liczebników wyrażenia takie jak *tysiąc, milion* czy *miliard*, ponieważ mają one fleksyjną kategorię liczby, są natomiast pozbawione fleksyjnej kategorii rodzaju (np. *dwa tysięcy/miliony/miliardy*) – zgodnie z proponowaną klasyfikacją są one zatem rzeczownikami. Relacje składniowe, w jakie wchodziły te wyrażenia, dowodzą jednak, że kryteria fleksyjne nie są wystarczające do wyodrębnienia klasy gramatycznej liczebników. Występują one w kontekstach typowych dla liczebników – gdy fraza z liczebnikiem jest na pozycji podmiotu, może narzucać czasownikowi liczbę pojedynczą i rodzaj nijaki. Dopuszczalne są zatem nie tylko zdania takie jak *Tysiąc kobiet zastrajkował.*, *Tysiące kobiet zastrajkowały.*, ale również takie jak *Tysiąc kobiet zastrajkowało.*, *Tysiące kobiet zastrajkowało.* Z perspektywy składni słowa *tysiąc* i *tysiące* w pierwszej parze wymienionych zdań są rzeczownikami, w drugiej natomiast – liczebnikami. Podobny problem klasyfikacyjny dotyczy odmiennego zarówno przez liczbę, jak i przez rodzaj wyrażenia *jeden* (por. *Widzę jednego chłopca.*, *Widzę jednych chłopców.*, *Widzę jedne dziewczynki.*). W pierwotnej klasyfikacji Saloniego (Saloni 1974) wyrażenie to spełnia cechy definicyjne przymiotnika, bywa ono jednak opisywane również jako zaimek (por. np. Linde-Usiekniewicz, Rutkowski 2003: 128). Wyłączenie leksemu *jeden* z klasy liczebników byłoby zgodne z postulatami Andrzeja Bogusławskiego, dla którego argumentem

na rzecz takiego potraktowania tego wyrażenia jest brak jego łączliwości z kwantyfikatorami *wszystkie, niektóre* (Bogusławski 1966: 50–51). Innym rozwiązaniem tego problemu jest uznanie go za reprezentanta dwóch różnych leksemów – odmiennego i nieodmiennego (por. np. Saloni 1977: 156; Laskowski 1999: 345). Konteksty, w jakich najczęściej interpretuje się je jako liczebnik, są następujące: „1. w ciągach liczebnikowych, w których ztraca paradygmat rodzaju i przypadku i reprezentowany jest zawsze przez M. l. poj., r.m., np.: *dwadzieścia jeden mężczyzn* [...] 2. w liczebnikowych konstrukcjach syntaktycznych typu: *jeden i pół* [...] 3. w działaniach matematycznych oraz w szeregu liczenia [...]” (Mieczkowska 1994: 11). W najnowszych pracach zwraca się ponadto uwagę na istnienie wyrażenia *jeden* o funkcji ekspresywnej (np. *Ty durniu jeden!*) (Żabowska 2022; Kosek 2020).

Przyjęcie założeń formalnych przy klasyfikacji leksemów na części mowy musi skutkować także wyłączeniem z zakresu tej klasy wyrażen złożonych, które w ujęciach semantycznych również mogą być traktowane jako liczebniki (np. *sto dwadzieścia jeden, dwie trzecie, na pięćki, po piąte*).

W klasyfikacji Saloniego liczebniki główne i zbiorowe nie stanowią dwóch osobnych podklas. Autorzy twierdzą, że grupę wyrażen tradycyjnie zaliczanych do liczebników zbiorowych należy traktować jedynie jako wariant fleksyjny ogólnej klasy liczebników. Zwracają jednak uwagę na specyficzną dystrybucję liczebników zbiorowych, którą wyznacza pięć klas rzeczowników: 1. niektóre rzeczowniki nijakie żywotne (*dziecko, kurczę, szczenię*), 2. rzeczowniki plurale tantum, których desygnaty nie mają struktury parzystej (*drzwi, skrzypce*), 3. rzeczowniki plurale tantum odnoszące się do grupy osób (*rodzice, państwo, generałostwo*), 4. rzeczowniki męskoosobowe (lub zaimki) odnoszące się do zbiorów ludzi różnej płci, 5. inne rzeczowniki w połączeniach silnie sfrageologizowanych (*dwoje oczu, dwoje uszu*) lub archaicznych (*dziesięcioro przykazań, obojga płci*) (Saloni, Świdziński 1985: 179).

Inne stanowisko reprezentuje m.in. Roman Laskowski, który klasę liczebników wyodrębnił na podstawie kryteriów składniowych. W tym ujęciu do klasy tej zaliczają się również liczebniki główne i zbiorowe, które jednak według Laskowskiego „stanowią dwie syntaktycznie, morfologicznie i semantycznie różne podklasy” (Laskowski 1999: 63). Laskowski wyodrębnia także trzecią podklasę – liczebniki partytywne, które „informują o wielkości części przedmiotu niepoliczalnego (np. substancji: *trochę wody, wiele czasu*) lub o wielkości części zbioru przedmiotów policzalnych (por. np. *dużo osób, tyle ludzi*)” (Laskowski 1999: 342). Badacz definiuje klasę liczebników, wskazując, że „spełniają one w grupie imiennej funkcję jej członu zależnego [...], pozostając z członem głównym grupy w stosunku wzajemnej determinacji gramatycznej: liczebnik determinuje przypadek i liczbę związanego z nim syntaktycznie rzeczownika (zaimka), natomiast rodzaj gramatyczny liczebnika jest zdeterminowany przez rzeczownik” (Laskowski 1999: 63). Warto zauważyć, że definicja ta wyklucza z klasy liczebników jednostki *jeden, dwa, trzy* i *cztery*, ponieważ ich przypadek determinowany jest przez rzeczownik.

Gramatyki dawne stosunkowo dużo miejsca poświęcają fleksji i związkom składniowym liczebników głównych z rzeczownikami, z uwzględnieniem zmian historycznych, jakie zachodziły w tym zakresie w tej grupie wyrażen. Wynika to nie tylko ze stosunkowo dużej dynamiki zmian, które zachodziły wewnątrz omawianej grupy, ale także z jej wewnętrznej różnorodności formalnej, charakterystycznej dla całej słowiańszczyzny. We współczesnej

polszczyźnie liczebniki główne odnoszące się do wartości z zakresu 1–4 mają inne właściwości morfologiczne i składniowe niż liczebniki odnoszące się do wartości od 5 wzwyż. Na poziomie składniowym różnica ta objawia się w typach związków, w jakie wyrażenia te wchodzi z rzeczownikami i czasownikami. Liczebniki z pierwszej grupy (poza męskoosobowymi *dwóch, trzech i czterech*) uzgadniają wartości przypadku i rodzaju z rzeczownikiem, z którym wchodzi w związek składniowy (por. *Dwaj chłopcy zjedli owoce., Trzy dziewczynki poszły spać., Cztery krzesła stały przy stole., Jan pomógł trzem kobietom.*). Bardziej skomplikowana jest sytuacja liczebników z grupy drugiej i liczebników męskoosobowych *dwóch, trzech, czterech* – w ich wypadku rodzaj związku, w jaki wchodzi z rzeczownikiem, uzależniony jest od pozycji zajmowanej w zdaniu oraz od przypadku, jaki narzuca liczebnikowi czasownik. Rodzaj gramatyczny liczebnika uzależniony jest od rodzaju rzeczownika, natomiast na pozycjach podmiotu i dopełnienia, jeśli liczebnik jest w bierniku, narzuca on przyłączanemu prawostronnie rzeczownikowi formę dopełniacza. Jeśli liczebnik znajduje się na pozycji dopełnienia, ale ma formę przypadkową inną niż biernik – wówczas wchodzi z rzeczownikiem w związek zgody (por. *Widzę pięć dziewczynek., ale Śpiewam pięciu dziewczynkom.*). Dodatkowo gdy fraza z liczebnikiem jest na pozycji podmiotu, liczebnik narzuca czasownikowi liczbę pojedynczą i rodzaj nijaki (np. *Dwóch chłopców zjadło owoce., Pięciu chłopców zjadło owoce., Sześć dziewczynek poszło spać., Dziesięć krzesel stało przy stole.*). Problemy składni i fleksji liczebnika w perspektywie diachronicznej i synchronicznej omawiane są szczegółowo w innych polskich pracach lingwistycznych (Klemensiewicz 1930; Laskowski 1999; Mieczkowska 1994, 1995; Siuciak 2008; Derwojedowa 2011; Słoboda 2012).

→ CZĘŚCI MOWY I ICH KLASYFIKACJE, FLEKSJA, LICZBA, ILOŚĆ, MIARA, RZECZOWNIK, CZASOWNIK

Literatura

- Bańko, M. 2002. *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Basaj, M. 1971. „Syntaktyczne tendencje rozwojowe liczebników słowiańskich”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 10: 155–162.
- Bąk, P. 1986. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Bogusławski, A. 1966. *Semantyczne pojęcie liczebnika i jego morfologia w języku rosyjskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Derwojedowa, M. 2011. *Grupy liczebnikowe we współczesnym języku polskim. Zarys opisu zależnościowego*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Derwojedowa, M., i J. Linde-Usiekiewicz. 2003. „O pewnych własnościach zdań z przymiotnikowym orzeczeniem imiennym i grupą liczebnikową w podmiocie”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 59: 35–47.
- Doboszyńska-Markiewicz, K. 2013. *Operatory adnumeratywne w języku polskim. Dystrybucja i znaczenia*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Duszkin, M. 2010. *Wykładowiki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim*. Warszawa: SOW.

- Frankowska, M. 1983. „Czy «jeden» jest liczebnikiem?”. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska* 23: 19–26.
- Gaertner, H. 1938. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.
- Greszczuk, B. 1978. „Liczebniki zbiorowe – kategoria fleksyjna czy słowotwórcza?”. *Język Polski* 1: 21–29.
- Gruszczyński, W. 1986. „O odmianie i składni tzw. liczebników złożonych”. W *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*, red. H. Kurkowska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 95–107.
- Gruszczyński, W., i Z. Saloni. 1978. „Składnia grup liczebnikowych we współczesnym języku polskim”. W *Studia gramatyczne II*, red. Z. Topolińska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 18–42.
- Grybosiova, A. 1996. „Dualis w języku polskim i słoweńskim. Zanik – trwanie. Próba interpretacji”. W *Studia historycznojęzykowe II*, red. M. Kucala, i W.R. Rzepka. Kraków: IJP PAN, 307–312.
- Honowska, M. 1974. „O przysłówkowości liczebników”. W *Studia indoeuropejskie*, red. J. Kuryłowicz. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 65–72.
- Ifrah, G. 1990. *Dzieje liczby, czyli historia wielkiego wynalazku*, tłum. S. Hartman. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kalina, A. 1878. „O liczebnikach w języku staropolskim. Jako przyczynek do historyi języka polskiego”. *Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności* 6.
- Karpowicz, T. 2017. *Liczebniki zbiorowe w polszczyźnie XX i XXI wieku – ewolucja normy językowej*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Kępińska, A. 2002. „Dlaczego «pięciu dobrych synów było?»”. *Prace Filologiczne* 47: 171–189.
- Kępińska, A. 2006. „Staropolski liczebnik «dwoje», «dwojcy» (?)”. W *Czynić słowami. Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej*, red. H. Karaś. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 180–197.
- Klemensiewicz, Z. 1930. „Liczebnik główny w polszczyźnie literackiej. Historia formy i składni”. *Prace Filologiczne* 15: 1–130.
- Klemensiewicz, Z. 1981. *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Knapik, K. 2014. „Arytmetyka w języku (po lekturze książki Agnieszki Słobody «Liczebnik w grupie nominalnej średniowiecznej polszczyzny. Semantyka i składnia»)”. *Linguarum Silva* 3: 163–170.
- Koneczna, H. 1949. „Tysiące gwiazd świeciło...”. *Poradnik Językowy* 1: 14–18.
- Kopczyński, O. 1817. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Drukarnia Pijarów.
- Kosek, I. 2020. „«A to prostak jeden!» – o ekspresywnej jednostce jeden”. *Prace Językoznawcze* 22(1): 119–130.
- Kowalska, A. 2001. „Fleksja liczebników głównych w świetle danych «Słownika polszczyzny XVI wieku»”. W *Studia językoznawcze. Dar przyjaciół i uczniów dla Zofii Kurzowej*, red. Z. Cygal-Krupowa. Kraków: Universitas, 143–156.
- Kozioł, J. 2016. „Liczebniki nieokreślone w opisie językoznawczym i praktyce leksykograficznej – zarys problematyki”. *Prace Językoznawcze* 18(1): 93–102.
- Krysztofiak, W. 2012. „Logiczna składnia liczebnika. Studium kognitywistyczne. Cz. 1”. *Filozofia Nauki* 20: 59–91.
- Krysztofiak, W. 2015. „Logiczna składnia liczebnika. Część II: Formatowanie i przetwarzanie liczebnikowych struktur głębokich”. *Filozofia Nauki* 23: 21–55.

- Kuraszkiewicz, W. 1966. „O skracaniu polskich form liczebnikowych typu «dwanaście», «dwojga»”. *Rozprawy Komisji Językowej WTN* 6: 85–88.
- Kuraszkiewicz, W. 1986a. „Staropolskie «dziewiętno» ‘dziewięćdziesiąt’”. W *Polski język literacki. Studia nad historią i strukturą*, red. W. Kuraszkiewicz. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 507–509.
- Kuraszkiewicz, W. 1986b. „Staropolski liczebnik «kolkonacie»”. W *Polski język literacki. Studia nad historią i strukturą*, red. W. Kuraszkiewicz. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 503–506.
- Laskowski, R. 1999. „Liczebnik”. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, i H. Wróbel. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 341–351.
- Linde-Usiekniewicz, J., i P. Rutkowski. 2003. „O zależności między właściwościami składniowymi i frekwencyjnymi liczebników głównych w polszczyźnie”. W *Prace językoznawcze dedykowane Profesor Jadwidze Sambor*, red. R. Huszcza, i J. Linde-Usiekniewicz. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Małecki, A. 1863. *Gramatyka języka polskiego większa*. Lwów: nakładem autora.
- Mieczkowska, H. 1994. *Kategoria gramatyczna liczebników w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Mieczkowska, H. 1995. *Studia nad liczebnikiem. Na materiale polsko-słowackim*. Kraków: Universitas.
- Migdał, J., i W.R. Rzepka. 2002. „Wygasanie form dualnych rzeczowników w polszczyźnie XVI i XVII wieku”. W *Język polski. Współczesność. Historia*, t. 2, red. W. Książek-Bryłowa, i H. Duda. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 141–167.
- Nitsch, K. 1947. „Jeszcze o «oboim żywiole»”. *Język Polski* 3: 80–82.
- Nitsch, K. 1949. „Składnia «dwojga»”. *Język Polski* 1: 35–36.
- Nitsch, K. 1963. „Składnia liczebników”. W *Polszczyzna piękna i poprawna*, red. S. Urbańczyk. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 351–352.
- Nowosad-Bakalarczyk, M. 2017. „On grammatical and lexical exponents of number in Polish”. *Etnolinguistyka* 30: 91–112.
- Obrębska-Jabłońska, A. 1948. „Liczebniki nieokreślone w systemie języka polskiego”. *Język Polski* 4: 111–116.
- Pisarkowa, K. 1976. „Rozbiór zdania «Było nas sto osób»”. *Język Polski* 1: 78–80.
- Przepiórkowski, A. 2004. „O wartości przypadku podmiotów liczebnikowych”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 60: 133–143.
- Przepiórkowski, A. 2006. „O dystrybucyjnym PO i liczebnikach jedynekowych”. *Polonica* 26–27: 171–178.
- Przepiórkowski, A. 2006. „O inherentnej liczbie mnogiej liczebników «ćwierć», «pół» i «półtora»”. *Poradnik Językowy* 9: 78–87.
- Przepiórkowski, A. 2021. „Frazemowość narzędnikowych form liczebnikowych na *-u*”. *Język Polski* 3: 5–15.
- Rutkowski, P. 2003. „Neuropsychologiczne uwarunkowania składni liczebników głównych”. *Scripta Neophilologica Posnaniensia* 5: 209–233.
- Rzepka, W.R. 1991. „Odmiana rzeczowników «noga», «ręka», «ucho» w XVI–XVII wieku. (Nota do dziejów liczby podwójnej)”. *Prace Filologiczne* 36: 117–119.
- Saloni, Z. 1974. „Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich”. *Język Polski* 54(1–2): 3–13, 93–101.

- Saloni, Z. 1977. „Kategorie gramatyczne liczebników we współczesnym języku polskim”. W *Studia gramatyczne I*, red. Z. Topolińska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 145–173.
- Saloni, Z., i M. Świdziński. 1985. *Składnia współczesnego języka polskiego*, wyd. 2 zm. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Schabowska, M. 1967. *Rzeczowniki ilościowe w języku polskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Schabowska, M., i Z. Klemensiewicz. 1962. „O formalnej numeralizacji rzeczowników”. *Język Polski* 2: 118–124.
- Siekierska, K. 1962. „Liczebniki nieokreślone w języku polskim XVII w.”. *Poradnik Językowy* 2–3: 49–61, 114–133.
- Siuciak, M. 2001. „Jako Jan jechał samotrzeć przez las półczwarta dnia», czyli o dawnych sposobach wyrażania relacji ilościowych”. *Białostockie Archiwum Językowe* 9: 281–292.
- Siuciak, M. 2002. „Deklinacja liczebników”. W *Polszczyzna XVII wieku. Stan i przeobrażenia*, red. D. Ostaszewska. Katowice: Śląsk, 134–158.
- Siuciak, M. 2004. „Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w XVI i XVII wieku”. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze* 12: 43–51.
- Siuciak, M. 2005. „Polszczyzna dawna i współczesna – najistotniejsze różnice w zakresie leksykalnych i gramatycznych sposobów wyrażania liczby”. *Studia Językoznawcze* 4: 293–303.
- Siuciak, M. 2006. „Staropolskie leksemy wyrażające liczby a współczesna problematyka liczebnika”. W *Staropolszczyzna piękna i interesująca*, red. E. Konusz, i S. Cygan, t. 1. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 125–132.
- Siuciak, M. 2008. *Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w języku polskim*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Skarżyński, M. 2000. *Liczebniki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (studium gniazd słowotwórczych)*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”.
- Słoboda, A. 2005. „«Kopa» i «mendel» – liczebniki czy rzeczowniki staropolskie?”. W *Język polski. Współczesność. Historia*, t. 5, red. W. Książek-Bryłowa, i H. Duda. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 175–182.
- Słoboda, A. 2006. „Wybrane problemy składni liczebników w średniowiecznej polszczyźnie”. W *Zielonogórskie seminaria polonistyczne*, red. S. Borawski, i M. Hawrysz, t. 2. Zielona Góra: Wydawnictwo UZ, s. 253–269.
- Słoboda, A. 2012. *Liczebnik w grupie nominalnej średniowiecznej polszczyzny. Semantyka i składnia*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Śloński, S. 1935. „O dwojgu chorych dzieciach”. *Język Polski* 1: 6–8.
- Sosnowski, W. 2013. „Współczesne losy liczebnika polskiego i rosyjskiego w ujęciu konfrontatywnym”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 48: 237–252.
- Stapor, I. 2002. „Ewolucja form liczebników głównych w języku polskim”. *Poradnik Językowy* 2: 35–52.
- Stapor, I. 2004. „Liczebniki zbiorowe w podręcznikach do gramatyki języka polskiego od XVI do XIX wieku”. W *Zamknięte w języku. Studia językoznawcze*, red. H. Karaś. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 16–22.
- Stapor, I. 2006. „Liczebniki zbiorowe w związku głównym zdania od XVI do XIX wieku”. W *Czynić słowami. Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej*, red. H. Karaś. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 306–313.

- Stapor, I. 2008. *Kształtowanie się normy dotyczącej fleksji liczebników polskich od XVI do XIX wieku*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Strutyński, J. 1997. *Gramatyka polska*. Kraków: Wydawnictwo Tomasz Strutyński.
- Trypućko, J. 1947. *Słowiańskie przysłowki liczebnikowe typu stesl. «dvašdi», «trišti»*. Uppsala: A.B. Lundequistska Bokhandeln.
- Walczak, B. 1984. „Formy typu «dwa braty», «dwa świadki» – kontrowersyjny rozdział dziejów liczby podwójnej w języku polskim”. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 100: 121–129.
- Walczak, B. 1993. „Jeszcze o formach «dwa braty», «dwa świadki»”. W *Munera linguistica Ladislao Kuraszkiwicz dedicata*, red. M. Basaj, i Z. Zagórski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 349–356.
- Wępsięć, J. 1938. „Rozwój form «dwoma», «dwoma» w języku polskim”. *Język Polski* 1: 6–13.
- Wiśniewski, M. 1990. „Czy liczebnik może być uznany za nadrzędnik dystrybucyjny szeregu rzeczownikowego?”. *Studia Gramatyczne* 9: 87–98.
- Witkoś, J., D. Dziubała-Szrejbrowska, P. Cegłowski, i P. Łęska. 2018. *The Syntax of Numeral Noun Constructions. A View From Polish*. Berlin: Peter Lang GmbH.
- Wojdak, P. 2001. „O liczebnikach jedynkowych”. *Język Polski* 89(1–2): 82–91.
- Zaron, Z. 2004. „Łączliwość liczebników zwanych zbiorowymi”. W *Zamknięte w języku. Studia językoznawcze*, red. H. Karaś. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 23–29.
- Zawiliński, R. 1912. „Liczebniki w języku polskim. (Ich odmiana i składnia)”. *Poradnik Językowy* 9: 133–138.
- Zbróg, P. 1999. „O modyfikacji reguły przepisywania grupy liczebnikowej w modelu generatywno-transformacyjnym”. *Kieleckie Studia Filologiczne* 13: 157–164.
- Zbróg, P. 2002. „Akomodacje w zdaniach z relatywizacją zawierających w NP w zdaniu głównym liczebnik typu pięć”. *Studia Filologiczne Akademii Świętokrzyskiej* 16: 35–59.
- Zieniukowa, J. 1986a. „Liczebniki «dwoje», «oboje», «obydwoje», «troje» w polskim języku literackim i w dialektach”. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica* 12: 343–357.
- Zieniukowa, J. 1986b. „Miejsce liczebników zbiorowych w zasobie słownikowym i systemie gramatycznym polszczyzny literackiej i gwarowej”. W *Język i jego odmiany w aspekcie porównawczym*, red. J. Majowa. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 135–142.
- Zieniukowa, J. 1987. „Liczebniki polskie – wyrazy kłopotliwe”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 24: 101–113.
- Zieniukowa, J. 1992. „Problemy morfologii i znaczenia liczebników w językach słowiańskich. Polskie i rosyjskie liczebniki zbiorowe”. W *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich. Zbiór studiów*, red. I. Grek-Pabisowa, i L.N. Smirnov. Warszawa: SOW, 83–101.
- Zieniukowa, J. 1994. „Liczby i słowa. Sposoby wyrażania ilości oraz ich odniesienia kulturowe”. W *Poliszczyzna ali Polacy u schyłku XX wieku*, red. K. Handke, i H. Dalewska-Greń. Warszawa: SOW, 131–143.
- Zwoliński, P. 1954. *Liczebniki zespołowe typu samotrzeć w języku polskim na tle słowiańskim i indo-europejskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zabowska, M. 2022. „Tzw. ekspresywne jeden – znaczenie i funkcja”. *Prace Językoznawcze* 24(1): 187–201.